

Az új stratégia jegyében

Kárpát-medencei könyvtárosok konferenciája Csongrádon

Mint minden eredménnyel kecsgető, szellemi haszonnal záruló konferenciának, úgy a Csongrádon évről évre megrendezett Kárpát-medencei magyar könyvtáros tanácskozásnak is rendre van egy-egy kiemelt témája, „fő csapás iránya”. A tavalyi fórum vezető gondolata az volt, hogy innmár a múlté az a hagyományos nézet, miszerint van az adakozó, jótékonykodó anyaország és vannak a segítségre szoruló, támogatást kérő határon túli magyarok. Ellenkezőleg, manapság kölcsönös viszonyról, igazi partnerségről van szó a magyar–magyar könyvtári kapcsolatokban is*. Az idei tanácskozás fő gondolata – mondhatni, természetesen – a 2008–2013. évi magyar könyvtári stratégia kijelölté irányok számbavétele, együttes átgondolása, a határon túli magyar kollégákkal való megismertetése volt.

Ez a vezérfonal, fő gondolat villant föl Fodor Péternek, az Informatikai és Könyvtári Szövetség elnökének, a tanácskozás levezető elnökének bevezető szavaiban is, amikor arról beszélt, hogy a hazai stratégiai terv több anyagi forrást és több feladatot ígér az elkövetkező öt esztendőre minden magyar könyvtáros számára.

Ezek után szinte magától értetődő volt, hogy az első előadó Skaliczki Judit, az OKM főosztályvezető-helyettese volt, aki *A stratégiai céloktól a megvalósításig* címmel tartott rendkívül jól tagolt, dinamikus stílusú előadást. Először rövid áttekintést adott az 1998–2002, majd a 2003–2007. évi könyvtári stratégiák célkitűzéseiről és a kitűzött célok megvalósulásáról, majd rátért a 2008–2013. évi stratégia beható ismertetésére. Mindenekelőtt fölhívta a figyelmet, hogy a stratégiai tervek kidolgozását statisztikai elemzések sora előzte meg, majd a számadatokra építve, a SWOT analízis módszerével határozták meg a mai helyzetet, vették számba az erősségeket és a gyöngeségeket. Az előbbiekre nézve a főosztályvezető-helyettes asszony számos érdekes és fontos adatot említett meg. Például azt, hogy ma Magyarországon a nyilvános könyvtárak 52,9 százaléka rendelkezik internetkapcsolattal, ami nem rossz arány, ám bár mindenképp növelendő. A hallgatóság megtudhatta azt is, hogy tíz év alatt imponáló mennyiségű forgalmat bonyolítottak le az Országos Dokumentum-ellátási Rendszerben résztvevő tagkönyvtárak, vagy hogy amíg a KSZR-szolgáltatásban 2007. év végén 1150 település vett részt, addig 2008 májusában már 1502 helység. Ugyancsak az erősségek sorában említette a könyvtáros szakma öntudatra ébredését, és ettől nem függetlenül a könyvtáros szakmai szerve-

---

* A partneri viszony kialakulásáról lásd részletesebben: Monok István: A nemzeti könyvtár és a határon túli könyvtárak – változó szerepek. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2008. 7. sz. 45–52. p.

zetek aktivitását és erejét, valamint azt a pozitív fejleményt, hogy láthatóan megnőtt az érdeklődés a szakmai képzések, illetve továbbképzések iránt. A gyöngeségek sorában említette azt a sajnálatos tényt, hogy a politika csaknem közömbös maradt a magyar könyvtárügy iránt, talán azért, mert nem sikerült a szakmának közös nyelvet találnia a politikai elittel. Ugyancsak sajnálatos, hogy számos könyvtárban a minőségmenedzsmentet afféle „ráadásnak”, plusz feladatnak tekintik, amit ímmel-ámmal, de muszáj csinálni. Több helyütt találkozni még azzal a fölfogással, hogy az olvasói igényeket a „hozzáértő” könyvtárosok fogalmazzák meg, nem a tényleges használók. És végül: súlyos hiányok tapasztalhatók a könyvtárosok nyelvismeretében is.

A SWOT analízis metodikáját követve Skaliczki Judit számot vetett a jelenlegi helyzet veszélyeivel: a könyvtárügy politikai támogatottságának elmaradásával, azzal a nyilvánvaló ténnyel, hogy a társadalom csak a jól működő könyvtárak mellett áll ki, így a társadalom igényeit figyelmen kívül hagyó vagy rosszul követő könyvtár lassan magára marad. A veszélyek sorába tartozik, hogy a kultúra különböző területein – jelesül a közgyűjtemények világában – nem az intézmények közötti együttműködés, a partnerség szelleme dominál, hanem az egymás ellenében is folyó versengés, aminek nyilvánvalóan egyik – ha nem legfőbb – oka az állandósulni látszó forráshiány. A pozitív lehetőségek felsorolásakor az előadó a megosztó versengéssel szembehelyezhető együttműködési kényszert, a politikusok meggyőzésének esélyét és az európai uniós források nyitotta távlatokat említette.

Skaliczki Judit a 2008–2013. évekre elfogadott könyvtári stratégia szellemi karakterét meghatározó jellemzők között olyan kritériumokat sorolt föl, mint a XXI. század igényeinek való megfelelés, a teljes körű és mindenki számára történő elérés, a versenyképes tudás szolgálata, a rendszerszerű működés (ODR, KSZR) fontossága, és az ún. hibrid állományok (hagyományos dokumentumok és elektronikus adathordozók) egyenrangúsága. Ezek a szempontok határozzák meg a stratégiai terv főbb célkitűzéseit. Az előadó pontokba szedte a távlatos koncepció főbb célkitűzéseit, eszerint minden magyar könyvtárnak

- valamennyi nyilvánosságra kerülő dokumentumot, információt „szűrés nélkül” szolgáltatnia kell,
- épülettől, nyitva tartástól, azaz helytől és időtől független elérhetést, távhasználatot kell biztosítania,
- az információáramlás korában sem feledkezhet meg az olvasáskultúra szolgáltatóról, a fiatalok olvasóvá nevelésének hivatásáról,
- a digitalizált tartalmakat összehangoltan, egységes nyilvántartás alapján kell szolgáltatnia,
- a konzorciális információs szolgáltatások összehangolását is el kell végeznie,
- tovább kell fejlesztenie, szélesítenie kell a web alapú szolgáltatásokat,
- elodázhatatlan a szabványos könyvtári portálok kialakítása,
- az infrastrukturális fejlesztések az információs társadalom igényeit kell hogy szolgálják,
- fejlesztési irány a mozgókönyvtári szolgáltatás bővítése, ami nem csupán a könyvtárbusz használatát jelenti, de a szolgáltató helyek ellátását is,
- a hagyományos olvasás népszerűsítése alapvető feladat marad,
- hangsúlyt kell helyezni az iskolai könyvtárak fejlesztésére,

- külföldi minták nyomán el kell kezdeni a „születéstől az első könyvemig” akciókat, a gyerekek legkorábbi életkorban való könyvhöz, könyvtárhoz való szoktatását,
- ki kell dolgozni a jobb életminőség szolgálatára a könyvtárak és az egészségügyi, népjóléti szervezetek közötti együttműködés formát, kereteit,
- konkrét szervezeti és munkaformákba kell önteni a könyvtárak, illetve partnerintézményeik kapcsolatát,
- növelni szükséges a könyvtári foglalkoztatás lehetőségeit,
- folytatni és terebélyesíteni szükséges a felnőttképzés könyvtári szolgálatát,
- erősítendő a könyvtárak és az illetékes önkormányzatok együttműködése.

A kitűzött célok sikeres elérését, a 2008–2013-as stratégiai terv valóra váltását Skaliczki Judit szerint alapvetően két tényező szolgálhatja: a képzeti és kompetenciáit világosan ismerő könyvtáros, valamint a finanszírozás biztonsága. Előadása további részében éppen a finanszírozásról, a célok megvalósítását szolgáló pénzügyi forrásokról beszélt. E források föltételét az Európai Unió pályázatainak való sikeres szereplés jelenti. (A pályázati lehetőségekről érdemes a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség honlapjáról tájékozódni – jegyezte meg mintegy zárójelben az előadó.) Komoly pénzeszközök (3,86 milliárd forint) állnak majd rendelkezésre az IKT fejlesztésekre, az ún. tudáscpók létrehozására a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP 1.2.3. sz. alatt) keretében. Nemkülönbön jelentős forrás (8.8 milliárd forint) szolgálja a tartalomszolgáltatások fejlesztését, az otthonról, korlátozás nélkül igénybe vehető könyvtári szolgáltatások kialakítását, a hátránnyal élők esélyteremtését a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP. 3.2.4. sz. alatt) keretében. A TIOP pályázatai 2008 nyarán, a TÁMOP pályázati kiírásai az idei év novemberében jelennek meg. Mindkét operatív program „nyitva áll” valamennyi nyilvános könyvtár előtt, minden könyvtár típus pályázhat, jelentkezhet támogatásért jól kidolgozott programmal. Mindezeket túl regionális operatív programokban is részt vehetnek a könyvtárak, ugyancsak külön lehetőségek szolgálják a felsőoktatási könyvtárak fejlesztését, az országos digitalizálási projektek megvalósítását**.

Skaliczki Judit azzal zárta előadását – összhangban Fodor Péternek a bevezetőben elhangzott szavaival –, hogy a magyar könyvtárügyben ilyen jelentős pályázati lehetőségek még nem voltak. A lehetőségek értékét csak növeli, hogy minden gazdasági nehézség ellenére rendelkezésre áll az Európai Unió fejlesztéseket szolgáló pályázati rendszere. A lehetőséggel élni kell, a késlekedés, a lemaradás, a mulasztás be nem hozható hátrányba taszíthatja a magyar könyvtárakat az uniós államok könyvtárügyéhez viszonyítva.

A csongrádi konferencia második fő előadója, Bánkeszi Katalin, az Országos Széchényi Könyvtár címzetes igazgatója *Hosszú távú digitalizálási tervek. Együttműködés lehetőségek* cím alatt áttekintést adott a hazai digitalizálási munkálatok mai helyzetéről, a jövőre vonatkozó elképzelésekről, valamint a magyarországi és

---

** A 2008–2013. közötti stratégia kérdéseiről részletesebben: Skaliczki Judit: Portál program. Könyvtárfejlesztési stratégia 2008–2013. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2008. 1. sz. 3–20. p.

határon túli magyar könyvtárak e téren is szükséges együttműködésének perspektíváiról. Mindenekelőtt fölvettem a kérdést: mit is digitalizálunk? A „költői kérdésre” kézenfekvő válasz adható, mindazokat a nyomtatott könyveket, periodikumokat, képeket, hanghordozókat, audiovizuális dokumentumokat, amelyek digitális használatát az olvasói igények és az állományvédelmi szempontok indokolják. Vagyis olyan hagyományos formájú információhordozókat, amelyekre sűrűn van olvasói igény vagy amelyek olyan ritkák és értékesek, hogy kockázatos az eredeti példány használatba adása, azaz – mondhatnánk – a legsűrűbben használt kiadványokat, illetve a legritkább kincseket érdemes legelőször digitalizálásra kijelölni. A második kérdés: mely szervezetek digitalizáljanak? A válasz itt is egyértelműnek látszik: a könyvtárak, levéltárak és múzeumok digitalizálják a maguk gyűjteményeit. Am ha közelebbről vizsgáljuk meg a kérdést, rögvest fölmerül, hogy egységes szempontok szerint kell(ene) a különböző intézményeknek digitalizálni, és ennek érdekében az országos digitalizálási projekt koordinátora az Országos Széchényi Könyvtár, a Magyar Nemzeti Múzeum és a Magyar Országos Levéltár. Vagyis ebben a kérdésben is szembetaláljuk magunkat a rendszerszerű működés követelményével, az országos koordináció fontosságával.

Bánkeszi Katalin bemutatott néhány ma már működő digitális könyvtárat (Pázmány Péter Digitális Könyvtár, Verseghy Ferenc Digitális Könyvtár, Heves Megyei Elektronikus Könyvtár, Vasi Digitális Könyvtár, Hódmezővásárhelyi Elektronikus Könyvtár, Digitális Irodalmi Akadémia, az Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtára), amelyek ugyan még korántsem fedik le Magyarország egész területét, a közgyűjtemények összességét, és amelyek még közel sem alkotnak egységes rendszert. Ezek a digitális könyvtárak voltaképpen még a tanulás folyamatát testesítik meg, a jó gyakorlat tapasztalatai megszerzésének színterei. De mindenképp olyan alapokat képeznek, amelyekre a jövőben építeni lehet, ahonnt majd elindulhat, kiterjedhet az országos szintű és rendszerszerű digitalizálás.

Bánkeszi Katalin harmadik kérdésfelvetése az volt: miként gyarapodnak, miképp gyarapíthatók a digitális gyűjtemények? A leggyakoribb forma, hogy különböző intézmények amolyan önkéntes alapon fognak saját gyűjteményük digitalizálásába, kialakulóban vannak a „profli” digitalizáló műhelyek (ezek egyaránt lehetnek nagyobb közgyűjtemények vagy vállalkozások), létezik már e-kötelespéldány, és folyik saját erejű gyűjtőmunka is. A felsoroltakból következnek az aktuális gondok, éspedig: nem egységes szempontok szerint folyik országszerte a digitalizálás, egyelőre nincs központi adatbázis, úgyszintén hiányzik egy központi archívum, ahol például az ún. etalon példányokat őrizhetnék, tisztázatlanok az e-dokumentumokra vonatkozó szerzői jogok stb. És általában, a mai magyarországi digitalizálást a színgszerű megoldások jellemzik. A gondokból nyilvánvaló módon következnek a stratégiai célok:

- legelőször növelni kell a digitalizált dokumentumok mennyiségét,
- utána biztosítani kell a hozzáférés szabadságát, az e-dokumentumok távoli elérésének lehetőségét,
- új elektronikus szolgáltatások bevezetése is napirenden van,
- célszerű volna tematikus gyűjteményeket kialakítani,
- az oktatásban is nagyobb szerepet kell kapnia a digitalizált dokumentumoknak, tanítási segédanyagoknak,

- meg kell teremteni a digitalizálás egységes szabványát,
- fontos volna megalkotni az egységes szolgáltatás környezetét,
- meg kell oldani az archiválást,
- az egységesség kialakításához nélkülözhetetlen az országos koordináció, illetve a folyamatos monitoring tevékenység.

Mindennek az az értelme, hogy az olvasóknak tartalmakhoz kell hozzáférniük, ne csupán adatbázisokkal kelljen beérniük. El kell jutni oda, hogy a használó hazulról, a saját számítógépe segítségével ne csak katalógusokat tudjon böngészni, de a kiválasztott dokumentumot a maga teljes szövegében olvashassa, a képet, audiovizuális vagy hangzó anyagot egészében tanulmányozhassa. A könyvtárra fontos szerep hárul a digitalizált anyagok szolgáltatásában, legyen szó akár szervezett oktatásról, akár magánhasználatról. Ha például a könyvtár jól szerkesztett tananyag-egységeket szolgáltat, akkor nélkülözhetetlenné válik az oktatásban, ráadásul akkor a tanár is szívesebben használ munkája során digitális dokumentumokat. (Hiszen tudnivaló, hogy a pedagógusok többsége ma még idegenkedik az elektronikus ismerethordozók alkalmazásától.) Szintúgy szerepe van a könyvtárnak a felhasználóképzésben, segítenie kell a tanulókat az önálló kutatómunka megtanulásában, hogy egymaguk boldoguljanak a digitális dokumentumok használatakor.

Természetesen Bánkeszi Katalin is megemlítette az operatív fejlesztési programok adta lehetőségeket. Mint mondta, a TÁMOP és a TIOP keretében nyolc, a regionális operatív programok sorában hét pályázati lehetőséget kapnak ama intézmények, amely digitalizáláshoz szeretnének fejlesztési forrásokhoz jutni.

Legyen szó akár a jelen helyzetről, akár a jövő lehetőségeiről, újfólag visszatérő gondolat – Bánkeszi Katalin szerint –, hogy akkor lesz igazán hatékony, eredményes és költségtakarékos a hazai digitalizálás, ha megteremtődnek a központi koordináció, az országos összehangoltság föltételei. A központi irányításnak legalább öt területe, ötféle haszna lehetséges. Kialakulna egy központi szakértői segítő szervezet (pl. a pályázatírásban való segítségnyújtásra), szabványos lenne a digitalizálás, összehangolttá válna a digitalizálás technológiája, egységesen érvényesülhetne a jogi szabályozás, folyamatos és teljes körű lenne a monitoring tevékenység, és így tudni lehetne, ki, hol, mikor, mit digitalizál – a fölösleges párhuzamosságok elkerülése céljából.

Az előadó egy érdekes szempontra is fölhívta a figyelmet, amely egyben rávilágít arra is, mi is a végső értelme, célja a digitalizálásnak. Az, hogy a digitalizálás eredményeként minden könyvtár gyakorlatilag határtalanra növesztheti az állományát! Hiszen egy digitális példányt egyszerre ezrek olvashatnak az ország bármely tájáról, megszűnik a korlátozott példányszám nyűge. Immár nem kell többes példányokat beszerezni vagy a kellő számú példány hiánya miatt olvasót elutasítani. A digitalizálás olyan óriási gyarapítási lehetőség, amely megsokszorozza a könyvtárak állományát.

Az OSZK címzetes igazgatója végül arról beszélt, hogyan, milyen területeken valósulhat meg együttműködés a hazai és a határon túli könyvtárak közötti együttműködés a digitalizálási munkálatok során. Legelsőként említette, hogy érdemes volna egy közös, Kárpát-medencei magyar digitalizálási programot kidolgozni, ennek sok egyéb mellett az is eredménye volna, hogy létrejönne az országok, területek, régiók, tájegységek közötti ésszerű tartalomcsere. Értelemszerűen min-

den tájegység (Erdély, Felvidék, Délvidék stb.) a maga helyismereti anyagát, hungarica állományát digitalizálná, és azt hozzáférhetővé tenné a többi tájegység használói számára. Ezeken túl közös tematikus szolgáltatások, tematikus egységek kialakítására nyílna lehetőség, közösen volnának gyarapíthatók a határon túli és a hazai gyűjtemények, miközben természetesen valóra válna az egyenlő esélyű hozzáférés XXI. századi követelménye.

A Kárpát-medencei könyvtárosok konferenciájának további, immár gyorsabban pergő részében két nagy magyarországi könyvtár „mutakozott be” a határon túli magyar kollégák előtt: Nemes Erzsébet főigazgató-asszony a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának történetéről, gyűjteményéről, működéséről, informatikai fejlesztéseiről és európai uniós projektjéről beszélt. Természetesen többször utalt arra, hogy a határon túli magyar könyvtárosok milyen speciális kérdésekkel fordulhatnak a Keleti Károly által 1867-ben alapított gyűjtemény munkatársaihoz. Mender Ibolya a sokkal „fiatalabb”, 1956-ban létesített Országos Idegennyelvű Könyvtárat mint a különböző kultúrák találkozási helyét mutatta be, különös tekintettel arra, hogy az OIK a hazai nemzeti kisebbségekre vonatkozó irodalom, illetőleg általában a kisebbségi kérdésre vonatkozó szakirodalom legfontosabb hazai gyűjteménye, szakkönyvtára.

A konferencián – ha sajnálnivalóan rövid időre is – szót kaptak a külföldi magyar könyvtárosok is. Hajnal Jenő, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet vezetője a náluk folyó digitalizálási programot ismertette. A Vajdasági Magyar Művelődési Intézetben természetesen azokat az 1960-as évektől megjelent délvidéki magyar könyveket, folyóiratokat, filmeket digitalizálják, amelyek a Szerbiához tartozó Bácska, Bánát, illetőleg a többi délszláv államban élő magyarság népi műveltségének, történelmi, néprajzi, nyelvjárási, kulturális, művészeti, zenei, színházi hagyományait, a kisebbségi élet sajátosságait dolgozták föl. Ennek a munkának a keretében formálódik a Vajdasági Magyar Adatbank állománya, amely magába foglalja a térségre vonatkozó bibliográfiák, repertóriumok, helyismereti források, statisztikák, levéltári fondjegyzékek, térképek, kronológiák, intézményi kataszterek, életrajzi lexikonok és ki kicsodák, kutatási segédletek és digitális szövegtárak adatait. A délvidéki magyar könyvtárakban, illetve a Vajdasági Magyar Művelődési Intézetben folyó tudatos digitalizálási tevékenység példaadó abban a tekintetben is, hogyan lehet hátrányos helyzetben, nem éppen kedvező politikai–társadalmi környezetben és elégtelen anyagi viszonyok között is célratörően eredményes munkát végezni.

A konferencia utolsó részében szót kapott Szabó Gyula, a legendás romániai könyvkiadó, a Kriterion munkatársa, aki arról beszélt, hogy a hajdan csaknem monopol helyzetű, nagy állami könyvkiadó miként tudott talpon maradni a piacgazdaság versenyhelyzetében, miként maradt meg – igaz, összezsugorodott szerkesztői apparátussal – az egyik legtekintélyesebb erdélyi kiadóvállalatnak. Kovács Eszter, a kolozsvári Babes–Bolyai Tudományegyetem Lucian Blagáról elnevezett központi könyvtárának munkatársa, Papp József a muraszombati Területi és Tanulmányi Könyvtár szakreferense, valamint Halász Péter, a Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesülete az erdélyi, muravidéki és felvidéki magyar könyvtárosokat aktuálisan foglalkoztató legfontosabb kérdésekről számolt be.

A konferencia zárszavában Fodor Péter levezető elnök voltaképp nem berekesztette a tanácskozást, hanem éppenséggel új fejezetet nyitott. Mint mondta, az ötödik éve tartó konferencia sorozat már szép hagyományt jelent, de ezzel együtt megérett az újításra. Az újítás iránya pedig az lehet, hogy az anyaországnak „testre szabottan” kell együttműködnie a határokon túli régiók magyar könyvtáraival. Differenciáltan érdemes viszonyulni a különböző régiókhoz, hiszen egészen mások a feltételek Erdélyben és Délvidéken, egészen másra van szükség Kárpátalja könyvtáraiban és Muravidék intézményeiben, egészen eltérőek a politikai, társadalmi feltételek, az anyagi és szellemi körülmények a nyolc országban működő magyar könyvtárak környezetében, nagyon különbözőek a kisebbségi jogi viszonyok a pozitív diszkriminációt élvező muravidékiek esetében, mint az olykor hátrányos megkülönböztetést elszenvedő szerbiai magyarság körében. Sőt – mint Halász Pétertől megtudhattuk – egy-egy országon belül is változóak a könyvtárak munkáját befolyásoló körülmények. Mert amíg korábban a tömbmagyarság lakóhelyéül szolgáló nyugat-szlovákiai régióban kedvezőek voltak a kisebbségi magyar művelődés feltételei, mára helyzet gyökeres fordulatot vett, és a korábban hátrányosnak mondott kelet-szlovákiai térség, Kassa vidéke került előnyös pozícióba. Hiába él a Csallóközben és Mátyusföldön nagyobb lélekszámú tömbmagyarság, viszonylag kialakult nemzeti kisebbségi intézménystruktúrával a háta mögött, a politikai viszonyok megváltozásával újabban a kelet-felvidéki szörványmagyarság került kedvezőbb helyzetbe. Erre éppen Kassa könyvtárai mutatnak élenjáró példát – mutatott rá Halász Péter.

Ilyenfórmán tehát a 2008. május közepén immár ötödik alkalommal megrendezett Kárpát-medencei könyvtárosok konferenciájának záróakkordjait éppen nem a „lekerekítés”, a pozitív-derűs lezárás, a kincstári optimista végkicsengés jellemezte. Nem, hanem a területenként nagyon különböző jellegű és súlyú gondokkal való őszinte szembenézés szándéka és programja. Ahogyan az előző konferencia végül is kimondta, hogy immár anyaország és határokon túli régiók esetében is egyenrangú partnerek párbeszédéről van szó, úgy ennek az idei tanácskozásnak a mérlege úgy vonható meg, hogy az (egyetemes) magyar könyvtárügy XXI. századi igényéhez igazítása is csak közösen, ám differenciált egymáshoz viszonyulással képzelhető el.

Mezey László Miklós